

תשלומי ארבעה וחמישה

כי יגנב איש שור או שֶׁה וּטְבָחוֹ אוּ מְכָרוֹ חֲמִישָׁה בְּקֹר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה: (שמות כא לז).¹

תוספתא מסכת בבא קמא פרק ז הלכות א-ב

הגנב משלם תשלומי כפל ואם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה. הגזלנין בין כך ובין כך אין משלמין אלא קרן.²

שאלו תלמידיי את רבן יוחנן בן זכיי: וכי מה רָאָתָ תורה להחמיר בגנב יותר מבגזלן? אמר להן: גזלן הַשֶּׁה עבד לקוניו ונגב חלק כבוד לעבד יתר על כבוד קוניו.³ כביכול עשה גנב עין העליונה כולה אינה רואה ואת האזן שאינה שומעת, שנאמר: "הוי המעמיקים מה' וגו' ויאמרו לא יראה יה וגו' כי אמרו אין רואה אותנו עזב ה' את הארץ".⁴ ר' מאיר אומר: מְשָׁלוּ משל משם רבן גמליאל: למה הדבר דומה? לשנים שעשו משתה בעיר אחת. אחד קרא את בני העיר ואת המלך לא קרא. ואחד לא קרא לא את המלך ולא את בני העיר.⁵ אי זה מהן עונשו מרובה? זה שקרא את בני העיר ואת המלך לא קרא עונשו מרובה יתר מן השני.⁶ אמר ר' יהודה: מפני מה אמרו טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה? מפני שנשתרש בחטא.⁷

מסכת בבא קמא פרק ז משנה א, ובגמרא דף סז ע"ב

משנה: מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה וחמישה. שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים, ומדת תשלומי ארבעה וחמישה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד, שנאמר: "כי יגנב איש שור או שֶׁה וּטְבָחוֹ אוּ מְכָרוֹ וגו'" (שמות כא לז). אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ולא הטובח ולא המוכר אחר הגנב משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

גמרא: ומדת תשלומי ארבעה וחמישה וכו'. ואמאי? נילף שור שור משבת, מה להלן חיה ועוף כיוצא בהן, אף כאן חיה ועוף כיוצא בהן! אמר רבא: אמר קרא: שור ושה שור ושה שני פעמים. שור ושה - אין (כן), מידי אחרינא - לא...⁸ אלא, שור דסיפא ושה דרישא מייתר, דניכתוב רחמנא: כי יגנב איש שור וטבחו ומכרו חמשה

¹ תשלומי ארבעה וחמישה, כפי שהלכה זו מכונה, הם דין מיוחד שנוהג רק בגניבת שור ושה שמתלווה לה גם מכירתם או טביחתם (שחיטתם). כל גנב אחר משלם תשלומי כפל, היינו קרן וקנס. כלשון הגמרא שנראה להלן: "שור ושה אין (כן), מידי אחרינא לא".

² ראה הגדרה באנציקלופדיה תלמודית, ערך גזל: "איזהו גזל - זה הלוקח ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מידו מטלטלים, או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו ובבהמתו ונשתמש בהם או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיה וכל כיוצא בזה, הוא גזל, כענין שנאמר: ויגזל את החנית מיד המצרי. במה דברים אמורים שלוקח בגלוי ובפרהסיא, אבל אם לקח בסתר, אין זה גזל אלא גנב".

³ הגזלן שבא בכח ובפרהסיא קורא תיגר על מצוות התורה (על מצוות המלך, הקב"ה, קונו) ואינו חושש וכך עושה גם כלפי האיש שהוא עומד לגזלו (העבד במשל). הגזלן מתריס כנגד אלהים ואדם בלי שום מורא או בושה. הגנב לעומתו, שבא בהסתור ובהיחבא, נראה כחושש או מתבייש מבני האדם, יותר מהקב"ה שעל מצוותיו הוא עובר. כפי שהוא ממשיך ודורש, הגנב אומר: עזב ה' את הארץ, אין כבר ממה לחשוש ולפחד. אין דין ואין דיין למעלה. אבל מבני האדם הוא חושש ובהחשש, שמא יראו אותו ויתפסו אותו. למעלה, אין עין רואה ואוזן שומעת. למטה יש, וכדאי להיזהר. הגזלן, כאמור, מצפצף על שניהם במידה שווה. וזו כביכול נקודה "לזכותו". השווה אבחנה זו למאמר ר' יוחנן בן זכאי לתלמידיו ערב פטירתו: "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם" (מסכת ברכות דף כח עמוד ב). כגנב?

⁴ נראה שיש כאן ערוב של פסוקים מישעיהו ומיחזקאל. ראה ישעיהו כט טו: "הוי המעמיקים מה' לְסִתֵּר עֵצָה וְהִיהָ בְּמַחְשֵׁב מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יוֹדְעֵנוּ" (וההמשך שם: "הַפְּכֶם אֶם כַּחֲמַר הַיֶּצֶר יִחְשֹׁב כִּי יֹאמֶר מַעֲשֵׂה לַעֲשֹׂהוּ לֹא עֲשֵׂנִי וַיִּצַּר אֲמַר לְיוֹצְרוֹ לֹא הִבִּינִי"). וביחזקאל ח יב: "כִּי אֲמַרְיִם אֵין ה' רֹאֶה אֶתְנִי עֵזֵב ה' אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה' רֹאֶה".

⁵ הגזלן לא קרא לא למלך ולא לבני העיר. הגנב, קרא לבני העיר ולא קרא למלך. בלשוננו היום, הגזלן לא סופר אף אחד. הגנב, סופר את בני האדם ולא את המלך - הקב"ה. ראה ברכות כח ע"ב: "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם".

⁶ עד כאן הסבירה התוספתא את ההבדל העקרוני בין גנב שמתחייב בתשלומי כפל (קנס), בניגוד לגזלן שמשלם רק את הקרן (ומביא גם קרבן אשם מיוחד). מכאן ואילך, ממשיכה התוספתא להסביר את הדין המיוחד של גונב שור או שֶׁה וטבחו או מוכר אותם. מדוע הוא משלם פי ארבעה ופי חמישה, היינו קנס משולש ומרובע.

⁷ מה פירוש נשתרש בחטא? ומה אם זאת גניבתו הראשונה? ראה הרחבת תוספתא זו בגמרא בבא קמא סז ע"ב: "דתניא, אמר ר' עקיבא: מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה? מפני שנשתרש בחטא ... כדאמר רבא: מפני ששנה בחטא". נראה שרבא מסביר את ר"ע ואת התוספתא. העבירה הכפולה, ראשית לגנוב ואח"כ למכור או לטבוח את השור והשה שגנב, היא השרשת החטא. ועדיין צריך להבין, הרי כל גנב גונב בד"כ או על מנת לאכול וליהנות ישירות מהגנבה (לטבוח) או על מנת למכור ולהרוויח את דמי החפץ, למה השרשת החטא היא דווקא כאן בגניבת שור ושה? מה המיוחד בהם?

⁸ בקטע זה דנה הגמרא מדוע באמת נוהג דין תשלומי ארבעה וחמישה רק בשור ושה. דיון דומה נמצא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי בפרשתנו, פרק כא: "שור או שֶׁה. אין לי אלא שור ושה המיוחדין, מניין לרבות את הכלאים? ת"ל: או שֶׁה. יכול ש(א)ני מרבה את הכוי? ת"ל: חמשה בקר ישלם תחת השור - את שכולו שֶׁה יצא זה שאין כולו שֶׁה". בסופו של דבר, זו גזירת הכתוב.

בקר ישלם תחתיו וארבע צאן תחת השה, שור דסיפא ושה דרישא למה לי? שמע מינה: שור ושה אין, מידי אחרינא לא.⁹

מסכת בבא קמא דף עט עמוד ב

שאלו תלמידי רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן? אמר להן: זה הושה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא הושה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול, עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת... למה הדבר דומה? לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה, אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך...¹⁰

אמר רבי מאיר: בוא וראה כמה גדול כוח של מלאכה: שור שביטלו ממלאכתו - חמישה, שה שלא ביטלו ממלאכתו - ארבעה. אמר רבן יוחנן בן זכאי: בוא וראה כמה גדול כבוד הבריות: שור שהלך ברגליו - חמישה, שה שהרכיבו על כתיפו - ארבעה.¹¹

ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מא

ודע כי כל אשר יהיה מן העבירה והחטא יותר נמצא ויותר קרוב להיעשות, ראוי שיהיה עונשו יותר קשה כדי שיימנעו ממנו. והענין שאינו נמצא רק מעט, עונשו יותר קל.¹² ומפני זה היה תשלומי גונב צאן כפל תשלומי שאר המטלטלים, רוצה לומר תשלומי ארבעה. ובתנאי שהוציאם מתחת ידו במכר או ששחטם. מפני שמנהגם הוא על הרוב תמיד להיותם בשדות וא"א לשמרם כמו ששומרים הדברים שבתוך המדינה. ומפני זה מדרך הגונבים אותם שימהרו למכרם עד שלא יודעו אותם, או לשחוט אותה בעבור שתשתנה צורתם. ומפני זה היה עונש הענין הנמצא יותר גדול. ותשלומי גנבת הבקר הוסיף בו אחד מפני שגנבתן קלה יותר, כי הצאן ירעו מקובצים ואפשר לרועה לשומרם ויותר מה שאפשר לגנבם הוא בלילה. אמנם הבקר ירעו מפוזרים מאד, כבר נזכר זה בספר העבודת הנבטי"ה וא"א לרועה לשומרם ותרבה בהם הגנבה.¹³

מסכת בבא קמא דף קו עמוד ב

אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: הטוען טענת גנב בפקדון - משלם תשלומי כפל, טבח ומכר - משלם תשלומי ארבעה וחמישה; הואיל וגנב משלם תשלומי כפל, וטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. מה גנב שהוא משלם

⁹ המשנה קובעת בפסקנות שדין תשלומי ארבעה וחמישה בגניבת שור או שה, במקרה שגם מכרו או טבחו אותם, הוא דין מיוחד המוגבל רק למקרה ספציפי זה. הגמרא מבקשת למצוא את הסיבה לכך. מסקנתה היא שכיוון שהפסוק חוזר פעמיים על שור ושה ולא מסתפק בפעם אחת, משמע שאין ללמוד מכך על מקרים אחרים, על בעלי חיים אחרים למשל שנגנבו ונמכרו או נטבחו. זהו דין מיוחד בשור ושה בלבד שנובע מייחוד לשון המקרא (הצעת הגמרא שיהיה כתוב בפסוק: "כי יגנוב איש שור וטבחו ומכרו חמשה בקר ישלם תחתיו וארבע צאן תחת השה", היא קשה וצריכה בירור ושוב נראה שיש כאן גזירת הכתוב או מדין תורה שבע"פ). בכל מקרה, הגמרא נתנה מקור וסיבה, אבל לא נתנה לנו טעם. בתוספתא לעיל ראינו את הטעם של נשתרש החטא. בהמשך, נראה טעמים נוספים.

¹⁰ בקטע זה מביאה הגמרא את התוספתא שראינו לעיל. הפסקה הבאה לקוחה ממכילתא דרבי ישמעאל בפרשתנו.

¹¹ הגמרא לא נותנת לנו טעם בעצם הדין של תשלומי ארבעה וחמישה, אלא רק בהבדל שבין גונב ומוכר או טובח שה, שמשלם "רק" פי ארבעה ובין גונב ומוכר או טובח שור, שמשלם פי חמישה. למה דווקא שור, שמחירו מן הסתם גבוה יותר, גם משלם יותר? שיטת רבי מאיר היא שתשלום ארבעה של שה הוא הנורמה ועל גונב שור החמירו משום שהוא מקור חיים ופרנסה, אמצעי חשוב לעבודת השדה (ראה מסכת שבת קיח ע"ב: "אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי, אלא: לאשתי - ביתי, ולשורי - שדי"). שיטת רבי יוחנן בן זכאי היא בכיוון הפוך. תשלומי חמישה של שור הם הנורמה ובגניבה של שה יש "הנחה" לגנב משום שהתבזה וטרח והרכיבו על כתיפו. גם בגנב יש דין של כבוד הבריות. ראה כל המדרש הזה, התוספתא והגמרא, בהרחבה במדרש תנחומא פרשת נח סימן ד, מן הסתם בהקשר של דור המבול שלא נחתם דינם אלא על הגזל. וראה דברינו [גדול כבוד הבריות](#) בפרשה זו.

¹² חומרת העונש, אומר הרמב"ם, תלויה לעיתים לא בחומרת המעשה כשלעצמו אלא בשכיחותו והעובדה שהוא נפוץ וכבר קל בעיני האנשים. מה שנקרא בימינו: מכת מדינה. עבירות רכוש למשל.

¹³ בעלי החיים רועים בחופשיות בשדות, במקובץ (צאן) או בפזורה (בקר), כי זה טבעם וכך מגדלים אותם. יש הסכמה ואמון כללי בחברה של כבוד הרכוש המיוחד הזה, יודעים כל בעל חיים למי הוא שייך, ומי שמפר הסדר זה ומנצלו לרעה נענש בחומרה משום שהוא מפר איזון חברתי חשוב (מחר יקצו אופניים לרכיבה חופשית בערים ויחמירו מאד במי שייגנוב אותם). נראה שזו דעה מקורית של הרמב"ם שאין לה סימוכין בחז"ל אף שהיו מאד קרובים ומעוררים בענף רעיית צאן ובקר. האם הרמב"ם מתאר כאן דבר שחווה וראה בסביבתו? כך או כך, לא מצאנו הסברים נוספים לדין מיוחד זה של תשלומי ארבעה וחמישה. בספר החינוך יש מצווה כללית לדון את הגנב ובניגוד למצוות אחרות בהם הוא מאריך בשורש המצווה, כאן הוא מסכם במשפט קצר: שורת מצות המשפט ידוע". ראה סיכום הדברים בפירוש תורה תמימה לפסוק שלנו (הערה רצ) וראה גם פירוש חזקוני, שוב בהבדל בין שור לשה שזה שגונב בעל חיים גדול יותר, כמו שור, הוא גנב מקצוען "למוד באומנות גנבה" ולכן עונשו חמור יותר. והמאיר עינינו בפירושים נוספים, תבוא עליו ברכה.

כפל - טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה, אף טוען טענת גנב בפקדון כשהוא משלם תשלומי כפל - טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה.¹⁴

שמות רבה פרשה מח סימן ו

... זהו שכתוב: "ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו" (הושע יד ה) ... כשעשו העגל אמר הקב"ה למשה: "ועתה הניחה לי ויחר אפי ואכלם" (שמות לב ו) - אמר לו: בדוק אותם שיעשו את המשכן. מה כתוב באותה קלקלה? "ויאמר אליהם אהרון פרקו נזמי הזהב" (שם ב). ומה הביאו? נזמים. וכשעשו המשכן, עשו אותו נדבה. מה כתוב? "כל נדיב לב הביאו חח ונזם טבעת וכומז" - בנזמים חטאו ובנזמים נתרצה להם. ... אמר משה לפני הקב"ה: כתבת (שמות כא): "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור", הרי הביאו חמישה: חח ונזם טבעת עגיל וכומז.¹⁵

שמות רבה פרשה ל סימן ז

ר' יהודה אומר: אמרו ישראל להקב"ה: הרבה דינים ומצוות יש כאן: "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע עגל, לפיכך "חמישה בקר" שילמנו תחתיו, שמתו אבותינו במדבר.¹⁷ "ויארבע עגל תחת השור" - ארבע מלכיות שמלכו בנו; ושגנבנו ליוסף עשינו ארבע מאות שנה משועבדים במצרים. ולמה בשור נותן חמישה ובשה אינו נותן אלא ארבע? בשור נותן חמישה, שהוא מוציאו בפרהסיא. משל לשנים שעלו לבימה לדון, אחד שמכר בנו של מלך ואחד שזרק אבן באיקונין של מלך. אותו שזרק אבן באיקונין של מלך, לקח חמישה קטפורס. ואותו שמכר בנו של מלך, משלם ארבע מאות לרבו. לכך כתוב: "חמישה בקר".¹⁸

אמר דוד: "ויאל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חיי" (תהלים קמג ב).¹⁹

שמואל ב פרק יב פסוקים ה-ו

ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ה' כי בן מנת האיש העשה זאת: ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה.²⁰

¹⁴ תשלומי ארבעה וחמישה חלים גם במקרה שהגנב הוא בעצם שומר (חינם) שהפקידו שור או שה בידו כפקדון לשמירה והוא טוען שהם גנבו או אבדו (שומר חינם פטור במקרים כאלה). אח"כ מתברר שלא רק שהם ברשותו והוא שיקר כשאמר שנגנבו (או אבדו), אלא שהוא גם מכר או טבח אותם. מעניין להעמיד דין זה מול ההסברים לעיל. הנימוק של התוספתא: נשתרש החטא מתאים גם כאן ואולי אפילו חמור יותר במקרה זה. שיטת ר' מאיר בהבדל בין שור לשה - מתאימה. שיטת ריב"ז שבשה הגנב מתבזה יותר והסבר הרמב"ם שבעלי החיים מצויים בשדות, צריכות הסבר. ומן הסתם ההסבר הוא: לא פליג.

¹⁵ עברנו לפן האגדי. בני ישראל חטאו בשור במעשה העגל (אולי גם בשה המרמז על האלילות של מצרים שסגדו לצאן ובני ישראל גם הם עבדו אותה והיו צריכים להתנתק ממנה בקרבן הפסח, ראה דברינו [משכו וקחו לכם](#) וכן דברינו [המכה האחת עשרה](#) בפרשת בא) שגנבו דעת עליון וטבחו (התיכוהו לעגל) ומכרו (את שבועתם במעמד הר סיני). במעשה המשכן, הביאו בני ישראל בתמורה תשלומי חמישה, חמישה סוגי נזמים שתרמו למשכן כנגד הנזמים שתרמו לעגל.

¹⁶ שור גנבו ועשינו עגל. היכן גנבו בני ישראל שור? מהיכן בא להם הרעיון לדמות את האלוהות בדמות שור? פירוש א. א. הלוי מציע לקשר עניין זה למדרש שמות רבה ג ו שם הוא אומר שבני ישראל ראו במעמד הר סיני את המרכבה, שמתוארת בפתיחת ספר יחזקאל. אחת מדמיות החיות במרכבה היא השור ("ופני השור מהשמאל", יחזקאל א י ועוד שם אריה, נשר ואדם) ומשם "גנבו" בני ישראל את הרעיון לעשות עגל כדמות אלהים. ראה שמות רבה ג ו: "כשאבוא לסיני ליתן להם את התורה, אני יורד בטטרמולין שלי והם מתבוננים בו שומטים אחד מהם ומכעיסים אותי ב'". ובמדרש אגדה (בובר) שמות פרשת כי תשא לב ד: "ויצר אתו בחרט. התיך הזהב בכור ועשאו דמות שור, לפי שהיו ישראל אומרים עשה אותך כדמות מה שראינו ביום מתן תורה, כי ראו המלאכים שהיה רגליהם ככף צורת עגל, שנאמר: וכף רגליהם ככף רגל עגל (יחזקאל א ז), לפיכך שאלו דמות עגל". מעשה העגל נלקח ממעשה המרכבה! וכבר העירו שבמעשה המרכבה השני ביחזקאל פרק י נעלמה דמות השור. ראה שם.

¹⁷ לא ברור מהו תשלום חמישה ששלמו בני ישראל על חטא העגל ואיך זה קשור למות דוד המדבר. פי חמישה ממה?

¹⁸ גניבת יוסף, שהוא בן המלך, חמורה ככל שתהיה, עדיין פחותה מהפגיעה באיקונין של המלך - מעשה העגל. וכבר ראינו במקומות רבים שזה וגם זה נזכרים כמזכרת עון לדורות. "אין לך דור שאינו לוקה מחטא העגל" (שמות רבה מג ב) וגם חטא מכירת יוסף נזכר לדורות בשעיר החטאת שמקריבים בכל מועד וחג (רמב"ם מורה נבוכים חלק שלישי פרק מו, ראה דברינו [על מכרם בכסף צדיק](#), פרשת וישב).

¹⁹ סיום מדרש בפסוק מהכתובים, ספר תהלים בפרט, הוא דבר שכיח. אך האם הדרשן שבחר לסיים דווקא בפסוק זה ולצטט את דוד המלך שאומר: "כי לא יצדק לפניך כל חיי" כיוון למשהו מעבר לסימול רגילה? משהו שקשור בדוד באופן אישי?

²⁰ זו תגובת דוד המהירה והחדה למשל כבשת הרש שהציג בפניו נתן הנביא (נתן אפילו לא מספיק להציג את שאלתו). ראה המשל במלואו שם. זה האזכור היחיד שמצאנו בתנ"ך לדין תשלומי ארבעה וחמישה. דוד מצטט דין מהתורה. ראה התייחסות נוספת לדין התורה, אפילו מפורשת יותר, במלכים ב יד, אצל אמציה בן יואש שנקם בהורגי אביו: "ואת בני המפלים לא המית פכתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בקטאו יומת".

רש"י שמואל ב פרק יב פסוק ו

ישלם ארבעתים - כך אירע לו שלקה בארבעה בנינים : הילד, ואמנון, תמר ואבשלום.²¹

מדרש תהלים (בובר) מזמור ג פסוק ד

"ה' מה רבו צריי". כתיב : ואת הכבשה ישלם ארבעתיים. אמר ר' יהודה בר חנינא : אמר ליה הקב"ה לדוד : אתה ניאפת אחת - שש עשרה ניאפות יבואו לך. אתה רצחת אחת - שש עשרה נרצחות יבואו לך. ארבעתים ארבעה על ארבעה.²²

שבת שלום
מחלקי המים

²¹ דברים אלה של רש"י מבוססים על הגמרא במסכת יומא דף כב עמוד ב: "ואת הכבשה ישלם ארבעתים - ילד, אמנון, תמר, ואבשלום". אבל רלב"ג בפירושו לפסוק בשמואל אומר: "אמרו רבותינו ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה, כמו שאמר תחת הכבשה ישלם ארבעתים. כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדניה". רלב"ג מוציא את תמר שלא כתוב שמתה, רק שישבה שוממה בית אחיה אבשלום (שמואל ב יג כ), ומכניס את אדניה. חז"ל ורש"י סבורים שמה שעשה אמנון לתמר כמוהו כדין מוות, ככתוב בדברים כב כו בדיון אונוס: "כי פֶּאֶשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וַיִּרְצָחוּ נַפְשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה". (וכך הובא גם להלכה בדיני יהרג ואל יעבור, סנהדרין עד ע"א, פסחים כה ע"ב, יומא פב ע"א). ועכ"פ מבחינת דוד זהו עונש מספיק חמור וכמוהו כבן שאבד.

²² לא ברור מהן שש עשרה הנאפות שבאו על דוד בעקבות חטא הניאוף שלו עם בת שבע, אולי עשר הפילגשים שאבשלום בא עליהן במרידתו באביו (שמואל ב כ ג) ועוד שש הנשים של דוד: אחינועם, אביגיל, מעכה, חגית, אביטל, עגלה (שמואל ב ג ב). וגם שש עשרה הנרצחות אינם ברורים: אבשלום, אמנון, אדוניהו ... ועכ"פ, ראה איך דוד עפ"י חז"ל תוקף בחזרה את אלה שתוקפים אותו: "אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה? - ואני אומר להם: מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חבריו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא" (בבא מציעא דף נט עמוד א).